

การพัฒนาเกณฑ์การประเมินคุณค่าผลงานภาพถ่ายรางวัลศิลปะเพื่อเยาวชนไทย

Development of Evaluating Criteria for Young Thai Artist Photography Awards

พิสิษฐ์ โพธิ์แก้ว^{1*} และ กฤษณ์ ทองเลิศ²

Pisit Pokaew^{1*} and Grit Thonglert²

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์ วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

²รองคณบดีฝ่ายบริหาร วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

¹Graduate Student the Degree of Master of Communication Arts College of Communication Rangsit University

²Associate Dean for Administration Communication Arts of College Rangsit University

*Corresponding author, E-Mail: Pisit.p@rsu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าผลงานภาพถ่ายรางวัลศิลปะเพื่อเยาวชนไทย (YOUNG THAI ARTIST AWARD) ในทัศนะของคณะกรรมการตัดสินรางวัลประกวดภาพถ่าย ของมูลนิธิ เอสซีจี บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด(มหาชน) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกคณะกรรมการดังกล่าว ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับองค์ประกอบภาพถ่าย ความคิดเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ แนวคิดการประเมินผลงานทางศิลปะและ แนวคิดการวิเคราะห์ภาพ The Good Eyes เป็นแนวทางศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า ภาพถ่ายที่ได้รับรางวัลศิลปะเพื่อเยาวชนไทยควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ 1.ภาพมีความร่วมสมัย 2.ภาพมีเนื้อหาที่สื่อสารได้ดี 3.ภาพมีเทคนิคในการนำเสนอที่ดี 4.ภาพมีความคิดสร้างสรรค์ที่ดี และ 5.เป็นภาพที่มีแนวคิดแปลกใหม่

คำสำคัญ การประกวดภาพถ่ายเยาวชน รางวัลภาพถ่ายยุวศิลปินไทย รางวัลมูลนิธิ เอสซีจี

Abstract

The objective of this research was to understand the committee's judgment criteria of the Young Thai Award Photography Contest held by SCG Foundation. This qualitative study was conducted with the committee through an in-depth interview. The theoretical frameworks were based on the concept of spatial organization and composition, creativity, art evaluation, and "the good eyes" visual analysis.

The research revealed that the a photograph to be granted the award should be qualified in terms of the following items: 1) the contemporariness of photography, 2) the expression of the content, 3) appropriate presentation techniques, 4) creativity, and 5) innovative ideas.

Keywords: Young photo contest. Young Thai photo artist award. SCG foundation award.

1. บทนำ

ในปัจจุบันนี้โลกเราได้มีวิวัฒนาการเกี่ยวกับเทคโนโลยีด้านการถ่ายภาพมากมาย ซึ่งเหตุผลประการหนึ่งก็เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ซึ่งสภาวะของการบันทึกภาพก็มีสื่อและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกมากขึ้นและง่ายขึ้น อีกทั้งยังมีความรวดเร็วทันใจและทันต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อให้ได้มีการเสพข่าวสารจากเรื่องราวต่างๆ ออกสู่โลกภายนอกได้อย่างทันที่ทันที ในด้านองค์ความรู้ที่มีเกี่ยวกับการได้ถ่ายภาพออกมานั้นจะมีเรื่องราวต่างๆ มากมาย อาทิ ความสวยงาม ความแปลกตา ความประทับใจ ที่ผู้คนสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว

การถ่ายภาพมีประโยชน์และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนเรามากขึ้นอยู่เสมอ โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่เป็นยุคแห่งเทคโนโลยีล้ำสมัยมากมาย การถ่ายภาพไม่ใช่เป็นเรื่องที่ยากอีกต่อไป เพราะวงกระบวนการผลิตต้องถ่ายภาพทุกระดับทุกขนาดมิให้เลือกใช้มากมายและจะทำให้มีความเหมาะสมกับทุกสถานการณ์ที่เราต้องการใช้กล้องในการบันทึกภาพเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้น จะเห็นได้ว่าในสมัยปัจจุบันนี้การตอบสนองด้านเทคโนโลยีแทบจะมีอยู่ทุกที่ทุกเวลาแม้กระทั่งอยู่ติดตัวเราตลอดเวลาที่ไปได้ เมื่อผู้คนได้เริ่มชินชากับการถ่ายภาพโดยทั่วไปแล้วสิ่งที่พิสูจน์ถึงการยอมรับในการประดิษฐ์ ผลงานทางศิลปะภาพถ่ายนั้นก็คือ การได้เข้าร่วมประกวดรางวัลในเวทีต่างๆ มากมายทุกระดับชั้น ตั้งแต่เมื่อสมัครเล่นไปสู่อันดับมืออาชีพที่มีหลากหลายเวทีให้ได้ฝึกปรือ

ในการประกวดผลงานด้านภาพถ่ายในปัจจุบันจะมีให้เห็นอยู่หลายเวทีเช่นกัน บางแห่งเน้นให้เฉพาะกับนิสิตนักศึกษา บางแห่งเปิดโอกาสให้กับบุคคลทั่วไปได้มีส่วนร่วมด้วย แต่ในหลายๆ เวทีประกวดอาจจะยังไม่เป็นที่รู้จักกันมากนัก(วินัย บุญคง, 2551) ซึ่งในแต่ละเวทีการประกวดต่างก็มีคณะกรรมการ หรือผู้ทรงคุณวุฒิมาร่วมเป็นคณะตัดสินที่แตกต่างกันออกไปโดยมีเกณฑ์กำหนดต่างๆ ที่ไม่เหมือนกัน แม้กระทั่งในแต่ละปีคณะกรรมการต่างก็มีอัตวิสัยของตนเองในการที่จะพิจารณาเกี่ยวกับเกณฑ์ในการตัดสินที่ต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภารกิจที่ทัศนคติประสบการณ์ในการตัดสินผลงาน ทัศนคติและบริบทรอบข้างในขณะทำการตัดสินก็เป็นไปได้

ในผลงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยจะได้นำศึกษาเกี่ยวกับ เกณฑ์ในการประเมินคุณค่าผลงานประกวดภาพถ่ายในโครงการ รางวัลศิลปะเพื่อเยาวชนไทยหรือ “Young Thai Artist Award” ในปี พ.ศ. 2557 โดยได้เล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาถึงหลักเกณฑ์การประเมินคุณค่าผลงานภาพถ่าย จากมุมมองของคณะกรรมการตัดสินที่มีทั้งคุณวุฒิและความเชี่ยวชาญของแต่ละท่านในการที่จะพิจารณาและคัดเลือกผลงานที่ส่งเข้าประกวดที่เข้ารอบและได้รับรางวัล โดยจะศึกษาคุณวุฒิในการตัดสินของคณะกรรมการตัดสินรางวัลนี้ และศึกษาจากมุมมองของผู้สร้างสรรค์ผลงานที่ได้รับรางวัล ทั้งนี้เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานด้านภาพถ่ายในโอกาสต่อไป

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าผลงานภาพถ่ายในทัศนะของกรรมการตัดสิน รางวัลประกวดภาพถ่ายศิลปะเพื่อเยาวชนไทย (Young Thai Artist Award) ของมูลนิธิ เอสซีจี บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด(มหาชน)

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ดำเนินการติดต่อคณะกรรมการตัดสินภาพในโครงการประกวดภาพถ่ายรางวัลศิลปินไทยทั้งรอบคัดเลือกและรอบตัดสินจำนวน 9 ท่าน โดยมี 6 ท่านเป็นกรรมการตั้งแต่ช่วงปี 2005-2015 และมีกรรมการ 2 ท่านที่เป็นกรรมการมาตั้งแต่ปี 2015-2016 และมี 1 ท่านเป็นกรรมการในปี 2015 เท่านั้น ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นรายบุคคลตามประเด็นการวิจัย ได้แก่ 1. ทักษะคิดของคณะกรรมการ 2. ความคิดเห็นที่มีต่อผลงาน 3. กระบวนการคัดเลือกผลงาน ซึ่งทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยกระบวนการอุปนัยและนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์

4. ผลการวิจัย

เกณฑ์ในการประเมินคุณค่าผลงานภาพถ่ายในทัศนะของกรรมการตัดสิน รางวัลประกวดภาพถ่าย ศิลปะเพื่อเยาวชนไทย (Young Thai Artist Award) ของมูลนิธิ เอสซีจี บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) สรุปใจความสำคัญได้ดังนี้

1. ภาพถ่ายมีความร่วมสมัย คือผลงานของศิลปินที่สามารถนำแนวความคิดของตนเองผนวกให้เข้ากับเรื่องราวและเหตุการณ์ขึ้นในปัจจุบัน มีความทันสมัย แต่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของแนวความคิด ซึ่งในสังคมยุคปัจจุบันมีความแตกต่างกันชัดเจนระหว่าง การเป็นสังคมสมัยใหม่กับสมัยดั้งเดิม สิ่งสำคัญในการพิจารณาตัดสินงานภาพร่วมสมัยก็คือการพยายามด้านการสร้างสรรค์ของศิลปินเพื่อให้ภาพถ่ายมีความร่วมสมัย

2. ภาพมีเนื้อหาที่สื่อสารได้ดี คณะกรรมการสนใจเป็นพิเศษในเรื่องของเนื้อหาที่มีเรื่องราว ประทับใจโดยสื่อสารกับคนดูได้อย่างลงตัว เนื้อหาภาพที่สื่อสารได้ดีแสดงถึงการเตรียมความพร้อมของนักถ่ายภาพในเรื่องของจังหวะเวลา ซึ่งต้องมีความรับผิดชอบอย่างมาก อันจะทำให้ถ่ายภาพมีความลงตัวสวยงามและสมบูรณ์ เนื้อหาที่มีความเข้มข้นทำให้สื่อสารเรื่องราวได้ดี ผลงานดูมีความเด่นชัดยิ่งขึ้น

3. ภาพมีเทคนิคในการนำเสนอที่ดี พบว่าศิลปินได้สร้างงานโดย เล่นกับพื้นที่ส่วนตัว กับพื้นที่ภายนอก มีรูปแบบการใช้จังหวะของแสงแต่ละช่วงเวลา เพื่อให้ภาพดูมีนัยยะแฝงตามกระบวนการวิคิดของตนเอง ทำให้ผู้ชมติดตามไปได้ว่าตัวศิลปิน นั้นคิดอย่างไรบ้าง เรื่องราวที่สร้างจากการเดินทางผ่านไปมาในสถานที่ต่างๆ ก็ทำให้ภาพดูน่าสนใจจากที่นั้นมาก ขึ้นเช่นกัน บรรยากาศของการถ่ายภาพ ในช่วงเวลาต่างๆ ก็ทำให้ดูมีความน่าสนใจและดึงดูดได้เป็นอย่างดี การปรับการประกวดรางวัลนี้เป็นภาพที่ต้องดูเป็นชุดดังนั้นรูปแบบเทคนิคในการนำเสนอถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่ง คณะกรรมการจะถือเป็นข้อกำหนดตามเกณฑ์ที่ได้ตั้งเอาไว้ในการประกวดเช่นกัน

4. ภาพถ่ายมีความคิดสร้างสรรค์ พบว่าศิลปินหลายท่านใช้แนวคิดกระบวนการสร้างมิติของการเป็นภาพถ่ายที่มีนัยยะที่และเรื่องราวทางอัตถิภาสักษณ์ของตนเองหรือ แม้แต่การเล่นกับความรู้สึกของตนเองที่สะท้อน ไปถึงสภาพสภาวะสังคมโดยรอบได้อย่างไม่เคอะเขิน ซึ่งในผลงานของผู้ที่ได้รับรางวัลก็ปรากฏมีความคิดใหม่ๆ แนวทางใหม่ๆ ทักษะคิดใหม่ๆ ในการถ่ายภาพ รวมถึงการใช้เทคนิคต่างๆ จากเครื่องมือกล้องและอุปกรณ์ที่มีในการสร้างผลงานได้อย่างลงตัว มีการใช้สีสันในการสื่ออารมณ์ทำให้ผู้ชมสามารถจินตนาการไปตามเรื่องราวในภาพนั้นได้เป็นอย่างดี

5. ภาพมีแนวคิดที่แปลกใหม่ อันนี้เป็นเหตุผลข้อหนึ่งที่คณะกรรมการเลือกภาพที่มีความแปลกใหม่ในการทำงานเช่น การใช้เทคนิคในการตกแต่งภาพหรือใช้เทคนิคช่วย การใช้เทคนิคการถ่ายภาพพื้นฐานที่ปัจจุบันอาจจะดู

เป็นวิธีการที่ล้ำสมัย ไปถึงตาม การทำซ้ำๆ ไปมา การนำเทคนิคผสมกันมากกว่า วิธีการก็ทำให้เกิดผลลัพธ์ใหม่ๆ ขึ้นได้ การสร้างฉากหรืออุปกรณ์ประกอบต่างๆ ก็จะช่วยให้ผลงานมีความน่าสนใจมากขึ้นอีก

5. อภิปรายผล

จากผลการสัมภาษณ์คณะกรรมการทุกท่านเห็นเป็นแนวทางเดียวกันในเรื่องขององค์ประกอบของภาพ ซึ่งภาพถ่ายที่ตีนั้น ควรจะมีการพัฒนาการด้านองค์ประกอบที่ดีเป็นสิ่งสำคัญ สอดคล้องกับแนวคิดของ สนม สิมมาตรง (2558) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบศิลปะที่ดีเป็นประเด็นด้านแรกของการยอมรับความเป็นงานศิลปะ ซึ่งเป็นวิชาที่ว่าด้วยการฝึกปฏิบัติ การจัดการ การจัดวาง สิ่งของต่างๆ ที่ใช้เป็นสื่อแสดงออกสื่อแสดงความคิด ความหมาย แสดงความรู้สึก แสดงอารมณ์ แสดงจินตนาการและแสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้เกิดความประสานกลมกลืน เกิดความงาม และเกิดความเป็นศิลปะ สุดท้ายเกิดศิลปกรรมขึ้น อันเป็นตัวแทนของ สนิยม-ความคิด และระดับสติปัญญาของคนที่เป็นศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะชิ้นนั้นๆ หรือแม้แต่การเข้าใจในเรื่องของทัศนธาตุ (Visual Elements) ซึ่งเป็นการใช้วัสดุประกอบเป็นงานศิลปะขึ้นมา

ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ การที่นักถ่ายภาพหรือศิลปินจะผลิตผลงานขึ้นเพื่อสื่อสารให้กับผู้อื่น ได้ชมหรือรับรู้กระบวนการวิจิตรต่างๆ นั้น ย่อมเกิดจากแรงบันดาลใจจากที่ต่างๆ อาทิเช่น สื่อ ความคิดริเริ่ม หรือแม้แต่สิ่งเร้าที่มากระตุ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ พัชร มีสุคนธ์ (2543:90) ที่กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึงกระบวนการทางสมองที่คิดได้ รวดเร็ว หลายแง่หลายมุม เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ โดยมีสิ่งเร้าเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความคิด ค้นพบสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอด้วยการปรุงแต่ง ความคิดเดิม ผสมผสานให้เกิดเป็นสิ่งใหม่การประดิษฐ์คิดค้นให้เกิดสิ่งต่างๆ ตลอดจนวิธีการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ก็คือ ความคิดอันแก่นั่นเอง อันประกอบด้วยความคิดที่คล่องแคล่ว ยืดหยุ่น ความคิดในการริเริ่ม ความคิดละเอียดลออ ความคิดสร้างสรรค์นั้นเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวบุคคลทุกคน และก็สามารถพัฒนาทักษะให้สูงขึ้นได้โดยการจัดสภาพแวดล้อมให้มีความเหมาะสม

ส่วนเรื่องการประเมินผลงานที่คณะกรรมการได้แสดงความคิดเห็นนั้นก็มีความแตกต่างกันอยู่บ้าง ดังคำกล่าวของ ศรียา นิยมธรรม (2544) งานศิลปะที่ผลิตออกมานั้นย่อมมีความแตกต่างระหว่างบุคคลเพราะเป็นผลมาจากการที่บุคคลดึงเอาการรับรู้ ความประทับใจที่ได้จากประสบการณ์จากอดีตมาใช้เมื่อเป็นเช่นนี้จึงยากที่จะทำให้ผลงานนั้นออกมาในลักษณะที่เหมือนกันแม้ว่าจะได้รับการสอน มาแบบเดียวกันงานศิลปะมิได้มีไว้สำหรับการฝึกใช้มือ ใช้อุปกรณ์หรือฝึกการรับรู้ในเรื่องเส้นรุ้ง เส้นแวง มุมเงา สีเท่านั้นหากยังแสดงถึงเจตคติการรับรู้อันเป็นความสามารถเฉพาะบุคคลอีกด้วย และภาพที่ควรได้รับรางวัล คุณสมบัติประการหนึ่งคือภาพนั้นต้องสามารถสื่อสารได้ดี และ คำกล่าวของ วินัย บุญง (2550) การศึกษาคุณลักษณะที่ตัดสินที่ต้องขึ้นอยู่กับอัตวิสัยของกรรมการแต่ละท่านในการคัดเลือกผลงานที่ได้เข้ารอบและได้รับรางวัล

กฤษณ์ ทองเลิศอนุสรณ์ ศรีแก้ว และพรหมพงษ์ แก้วดวงเด่น (2547) ได้ทำการวิจัยถึงเกณฑ์การประเมินคุณค่าผลงานภาพถ่ายเชิงวารสารศาสตร์ของนักศึกษา ในมุมมองของผู้เรียนการถ่ายภาพเชิงวารสารศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าผลงานภาพถ่ายเชิงวารสารศาสตร์ ของนักศึกษาที่ ปฏิบัติได้จริง และเป็นที่ยอมรับของผู้เรียนและผู้สอน แนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางการศึกษา ได้แก่แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายภาพเชิงวารสาร

คดี ภาพข่าว การประเมินคุณค่าภาพถ่ายเชิงวารสารศาสตร์ แนวคิดการสร้างแนวคิดของบุคคลและตะแกรงกรอง การรับรู้ของบุคคล โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพทำการวิเคราะห์

6.บทสรุป

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาถึงเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าผลงานภาพถ่ายในทัศนะของ กรรมการตัดสิน รางวัลประกวดภาพถ่าย ศิลปะเพื่อเยาวชนไทย (Young Thai Artist Award) ของมูลนิธิ เอสซีจี บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด(มหาชน) ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นการสัมภาษณ์คณะกรรมการแบบเจาะลึก ซึ่งก็มีการซักถามในประเด็นต่างๆควบคู่กับการตั้งคำถามในเรื่องที่เป็นหลักที่เป็นมาตรฐานของการตัดสินรางวัลภาพถ่าย โดยทั่วไปด้วย จากการที่ได้สัมภาษณ์คณะกรรมการบางท่านถึง2รอบในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกันก็จะทำให้ได้ ข้อมูลและเนื้อหาใหม่ๆ โดย ผลการวิจัยพบว่า ภาพถ่ายที่ได้รับรางวัลศิลปะเพื่อเยาวชนไทยควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ 1.ภาพมีความร่วมสมัย 2.ภาพมีเนื้อหาที่สื่อสารได้ดี 3. ภาพมีเทคนิคในการนำเสนอที่ดี 4.ภาพมีความคิดสร้างสรรค์ที่ดี และ 5.เป็นภาพที่มีแนวคิดแปลกใหม่

7.กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยได้ขอกราบขอบพระคุณ รศ.ดร.กฤษณ์ ทองเลิศ เป็นอย่างสูง ที่ได้ให้คำสอนและปรึกษาในการเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัยค้นคว้าอิสระ และคอยให้คำแนะนำชี้แนะขั้นตอนในการทำงาน การแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆในการเขียนงานวิจัยนี้ และต้องขอกราบขอบคุณ ผศ.ดร.ลักษณา คล้ายแก้ว ประธานกรรมการ ที่ให้คำแนะนำและตรวจสอบงานวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งต้องขอกราบขอบคุณ รศ.ดร.กฤษดา เกิดดี กรรมการผู้สอบงานวิจัยในครั้งนี้ที่คอยให้ คำชี้แนะในเรื่องเกี่ยวกับการทำงานเป็นอย่างดี

8.บรรณานุกรม

- กฤษณ์ ทองเลิศ, อนุสรณ์ ศรีแก้ว และพรหมพงษ์ แก้วดวงเด่น. (2547). เกณฑ์การประเมินคุณค่าผลงานภาพถ่ายเชิงวารสารศาสตร์ของนักศึกษา ในมุมมองของผู้เรียนการถ่ายภาพเชิงวารสารศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต.
- พัชรี มีสุคนธ์. (2543). การพัฒนาชุดฝึกความคิดสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- วินัย บุญคง. (2551). เกณฑ์การประเมินคุณค่าภาพยนตร์สั้นนักศึกษารางวัลสุพรรณหงส์และรางวัลช่างเผือกปีพ.ศ. 2548-2549. นิเทศศาสตร์ปริทัศน์. 11, 2 (มกราคม - มิถุนายน 2551) : 132-142.
- ศรียา นิยมธรรม.(2544) ศิลปะกับเยาวชน. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.
- สน สีมাত্রัง. (2558) “ Chapter 25 Art Thesis Photography” คู่มือศิลปนิพนธ์ สาขาศิลปะภาพถ่าย คณะศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยรังสิต.